

biyye adıyla anılmıştır) ve Hansaliyye (kurucusu Saîd b. Yûsuf el-Hansalî [ö. 1114/1702]) gibi kollara ayrılmıştır (diğer tâli kollar için bk. Trimmingham, s. 276-277).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Kâdî, *Cezvetü'l-İktibâs*, Rabat 1973-74, I, 241, 319; Ahmed Bâbâ et-Tinbûktî, *Ney-lü'l-ibtihâc* (İbn Ferhûn, *ed-Dîbâcû'l-mûzheb* içinde), Kahire 1329-30, s. 317; Muhammed Mehdi el-Fâsî, *Mümti' u'l-esmâ' fî zikri'l-Cezâlî ve't-Tebbâ'*, Fas 1313, s. 2-33; *Keşfü'z-zunân*, I, 759; Harîrîzâde, *Tibyân*, I, vr. 217^b-222^a; Ahmed b. Hâlid en-Nâsîrî, *el-İstîkşâ*, Kahire 1312, II, 161; III, 7; L. Rinn, *Marabouts et Khouan*, Alger 1884, s. 269-270, 303; A. Le Chatelier, *Les Confréries Musulmanes du Hedjaz*, Paris 1887, s. 100-107; Brockelmann, *GAL*, II, 252; Nebhânî, *Kerâmâtü'l-evliyâ'*, I, 165; J. S. Trimmingham, *The Sufi Orders in Islam*, Oxford 1971, s. 84-86, 216, 240, 276-277; Zirikî, *el-A'âm*, VII, 21; İbrâhîm Harekât, *el-Mağrib 'abre't-târîh*, Darülbeyzâ 1984, s. 89-90; Vincent J. Cornell, "The Logic of Analogy the Role of the Sufi Shaykh", *JMES*, XV/1 (1983), s. 85-93; Moh. Ben Cheneb, "Cezûlî", *IA*, III, 155-156; a.mlf., "al-Djazûlî", *EI²* (İng.), II, 527.

SÜLEYMAN ULUDAĞ

CEZÜLİYYE

(الجزولية)

Şâzeliyye'nin

Ebû Abdullah Muhammed

b. Süleyman el-Cezûlî'ye

(ö. 870/1465)

nisbet edilen bir kolu

(bk. CEZÜLİ, Muhammed b. Süleyman).

CEZVETÜ'L-İKTİBÂS

(جدوة الاقتباس)

İbnü'l-Kâdî'nin

(ö. 1025/1616)

Fas'ta yaşayan meşhur şahıs ve bilginlere dair biyografik eseri

(bk. İBNÜ'L-KÂDÎ).

CEZVETÜ'L-MUKTEBİS

(جدوة المکتبس)

Muhammed b. Fütûh el-Humeydî'nin

(ö. 488/1095)

Endülüs'ün valî, muhaddis, fakih, edip ve şairlerine dair eseri.

Tam adı *Cezvetü'l-muktebis fî zikri vülâtî'l-Endelüs ve esmâ'î ruvâtî'l-hadîş ve ehlî'l-fıkh ve'l-edeb ve zevî'n-nebâhe ve şî'r* olup İbnü'l-Faradî'nin (ö. 403/1013) *Târîhu 'ulemâ'î'l-Endelüs*'üne yazılan zeyillerin ilkidir. Daha sonra Dabbî (ö. 599/1203) *Cezvetü'l-muktebis*'teki biyografilerin 825'ini ayırmış, 140 tanesini çıkarmış ve Hu-

meydî'nin bıraktığı tarihten başlayarak yaklaşık 150 yıllık bir döneme ait 750 biyografiyi de ilâve etmek suretiyle *Cezvetü'l-muktebis*'e zeyil olarak *Buğyetü'l-mültemis* adlı eserini yazmıştır.

İlim tahsili için Bağdat'a giden Humeydî burada halkın isteği üzerine, hocası Ebû Muhammed Ali b. Ahmed'in rivayetleri ve Endülüs'ten ayrılmadan önce edindiği bilgilere dayanarak hiçbir kaynağa bakmadan hâfızasından kaleme aldığı *Cezvetü'l-muktebis*'te Endülüs'ün 92'de (711) fethinden 450 (1058) yılına kadar gelen siyasî tarihi hakkında bilgi verir, daha sonra da Endülüs'te yetişen muhaddis, fakih, edip ve şairlerin biyografilerinden bahseder. Bunların ataları, nisbeleri, beldeleleri, hocaları, seyahatleri ve eserleri hakkında açıklamalarda bulunur. Bazan biyografisini yazdığı şahsa dair kendisine ulaşan muhtelif bilgileri isnad zinciriyle nakleder. Zaman zaman şiiirlerden örnekler verir ve bazı hikâyeler anlatır.

Humeydî Hz. Peygamber'e saygısından dolayı önce Muhammed ve Ahmed adlı âlimlerin hayatından bahseder, daha sonra alfabetik sıraya göre diğerlerini anlatır. İsimlerini tesbit edemediği şahısları meşhur oldukları künye ve nisbeleriyle ele alır. Son bölümde de Endülüslü meşhur kadınlar hakkında bilgi verir.

Nefhu't-tib min guşni'l-Endelüsî'rratîb adlı eserin müellifi Makkarî ve daha birçok Endülüs tarihçisinin faydalandığı *Cezvetü'l-muktebis*'i ilk defa Muhammed b. Tâvit et-Tancî neşretmiştir (Kahire 1372/1952). Eser daha sonra bir komisyon (Kahire 1966) ve İbrâhîm el-Ebyârî tarafından yayımlanmış (Beyrut 1983), ayrıca Müessesetü'r-risâle'nin hazırlattığı indeksi de neşredilmiştir (Beyrut 1986).

BİBLİYOGRAFYA :

Humeydî, *Cezvetü'l-muktebis* (nşr. Muhammed Tâvit et-Tancî), Kahire 1372/1952, Mukaddime, s. 6-10; a.mlf., *Cezvetü'l-muktebis*, Kahire 1966, Mukaddime; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdebâ'*, XVIII, 284-285; Zehebî, *A'âmü'n-nübelâ'*, XIX, 121; Safedî, *el-Vâfi*, IV, 317; Makkarî, *Nefhu't-tib*, II, 113; *Keşfü'z-zunân*, I, 581; Brockelmann, *GAL*, I, 412; *Suppl.*, I, 578; Zirikî, *el-A'âm*, I, 254; VII, 218-219; *el-Kâmûsü'l-İslâmî*, I, 587; IV, 394-395; *Ma'a'l-Mektebe*, s. 111; İsmâ Sâlim Sisâlim, *Cüzürü'l-Endelüsî'l-Mensiyye*, Beyrut 1984, s. 544-546; Muhsin Cemâleddîn, "el-Humeydî", *Mecelletü Külliyyeti'l-âdâb*, sy. 10, Bağdat 1967, s. 179; Moh Ben Cheneb, "Humeydî", *IA*, V/1, s. 587; C. F. Seybold, "al-Dabbî, Abû Dî'far", *EI²* (İng.), II, 72; A. Huici Miranda, "al-Humaydî", *a.e.*, III, 573-574.

ABDÜLKERİM ÖZAYDIN

CEZZÂR

(bk. KASAP).

CEZZÂR AHMED PAŞA

(ö. 1804)

XVIII. yüzyıl sonlarında Suriye bölgesinin idaresinde önemli rol oynayan, Akkâ müdafaasıyla meşhur Osmanlı valisi.

Bosnalı olup çeşitli kaynaklarda 1720, 1722 veya 1735'te doğduğu ileri sürülmektedir. Hayatının ilk yılları âdeta ef-sanelerle süslüdür. Kesin olarak bilinen husus, Bosna Valisi Hekimoğlu Ali Paşa'nın hizmetine girip onunla birlikte Mısır'a gittiğidir (1756). Orada iken mem-lük* grupları arasındaki çekişmelere katılmış, kendine yer edinme gayretleri dolayısıyla Mısır'ın sosyal ve idarî yapısını yakından tanımış ve bu durum ona hayatının ileriki yıllarında karşı karşıya kaldığı meselelerin hallinde büyük tecrübe kazandırmıştır. Sayda ve Şam valilikleri sırasındaki faaliyetleriyle, bu topraklarda merkezî idareyi kuvvetlendirmek isteyen Osmanlı hükûmetine genel olarak bağlı kalıp nüfuzunu arttırmış ve karışık bir sosyal yapıya sahip iktisadî bakımdan son derece önemli bu geniş bölgeyi otuz yıl gibi uzun bir süre idare etme başarısını göstermiştir.

Mısır'da bir müddet Ali Paşa'nın yanında kalan ve bu sıralarda Bosnak lakabıyla anılan Ahmed Bey, 1758'de Emîrülhac Sâlih el-Kâsımî'ye kapılanıp onunla birlikte hacca gitti. Ardından Mısır Kahire şeyhülbeledi Bulutkapan Ali Bey'in nüfuzlu adamlarından Buhayre kâşifi (sancak beyi) Abdullah Bey'in hizmetine girdi. Onun Hunadi urbanına karşı yaptığı seferde öldürülmesi üzerine Mısır'da bağımsız bir idare kurmaya çalışan Ali Bey tarafından Buhayre kâşifliğine getirildi. Bazı kaynaklara göre Hunadi urbanı ile yaptığı savaşlarda birçok kişiyi develerile birlikte öldürdüğü için kendisine "deve kasabı" anlamına gelen "Cez-zâr" lakabı verildi. Ayrıca bu lakabın, korku ile karışık takdiri hislerini belirtmek için kendisine halk tarafından verildiği, çok önceden beri bu şekilde anıldığı, hat-ta düşmanlarını sindirmek, askerî mezi-yetlerini ifade etmek ve kendi adamları üzerindeki otoritesini yerleştirmek için özellikle bu lakabı kullandığı da ileri sürülür. Nitekim onunla ilgili resmî kayıt-